

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ พยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์ “เด็กข้างถนน” หรือ “เด็กเร่ร่อน” ในมุมมองที่ค่อนข้างถูกละเลยมาโดยตลอด ในวาทกรรมว่าด้วย “เด็กเร่ร่อน” อันมักปรากฏในวงวิชาการหรือการรับรู้ของสาธารณะที่มักชอบแยก “เด็กเร่ร่อน” เป็นคนละประเภทกับเด็กทั่ว ๆ ไปที่บริสุทธิ์ไร้เดียงสา “เด็กเร่ร่อน” ตกอยู่ในฐานะของผู้กระทำผิดกฎหมายด้วยการเร่ร่อนไม่อยู่ประจำที่ ในการปกครองของผู้ใหญ่ ทั้งยังถูกมองว่ามีแนวโน้มจะกระทำผิดในข้อหาอื่น ๆ อันก่อความเดือดร้อนรำคาญ และเป็นอันตรายแก่สังคม ซึ่งในที่สุดได้นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติต่อเด็ก ด้วยความรุนแรงและดุถูกดูแลจน พร้อมทั้งผลักดันให้พวกเขาหายไปเป็น “คนขายขบ” หรือ “สวณเกิน” อันไม่พึงประสงค์ของสังคม

ผู้ศึกษาพยายามเข้าไปทำความเข้าใจ “รู้จัก” เด็กข้างถนนกลุ่มหนึ่ง ในพื้นที่แถบสถานีรถไฟหัวลำโพง ด้วยการติดต่อผ่านมูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ซึ่งทำงานช่วยเหลือเด็กในพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว และเด็ก ๆ ก็รู้จักผู้ศึกษาในฐานะ “ครู” ของมูลนิธิดังกล่าว การเข้าไปคลุกคลี ทำความคุ้นเคยเป็นส่วนตัว ด้วยการพูดคุยและทำกิจกรรมร่วมกับเด็ก ๆ อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานพอสมควร ทำให้ผู้เขียนได้รู้จัก “เด็กข้างถนน” ในอีกมุมมองหนึ่ง ที่แปลกไปจากวาทกรรมหลักว่าด้วย “เด็กเร่ร่อน” ดังกล่าวข้างต้น ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก ผู้ศึกษาให้ความสำคัญเป็นพิเศษ กับสภาพการดำรงชีวิตของพวกเขา ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม อันประกอบด้วยกลุ่มคนและสังคมแบบต่าง ๆ รวมถึงมูลนิธิและองค์กรที่พยายามเข้าไปช่วยเหลือเด็ก ๆ ด้วย เพื่อจะให้เข้าใจถึงบริบทแวดล้อมที่ทำให้เกิด “สังคม” ของเด็กข้างถนนขึ้นมา พร้อมกับที่ได้พยายามทำความเข้าใจ ถึงวิธีที่เด็กให้ความหมายกับตัวเอง และสร้างปฏิสัมพันธ์กับ “โลก” ที่อยู่รอบตัว อันนำมาสู่การใช้คำว่า “เด็กข้างถนน” แทน “เด็กเร่ร่อน” ซึ่งใช้อยู่แต่เดิม

ปฏิกิริยาทางความคิดของงานศึกษานี้ ที่มีต่อวิธีมองปัญหา “เด็กเร่ร่อน” ของสาธารณชนทั่วไป ปรากฏในสามมิตหลัก มิติแรกคือการที่สาธารณชนมัก “ผูกขาด” วิธีนิยามความหมายของพื้นที่ “สาธารณะ” ในลักษณะที่ว่าเป็นพื้นที่สำหรับใช้ประโยชน์ส่วนรวมของทุกคน ทั้งนี้ยกเว้นแต่ “เด็กเร่ร่อน” ซึ่งถ้าหากไปปรากฏอยู่ก็จะเป็น “มลภาวะ” อย่างหนึ่งในพื้นที่ดังกล่าว ผู้ศึกษาถกเถียงว่า จากมุมมองของเด็กเอง เด็ก ๆ ก็มีวิธีนิยาม (ซึ่งพวกเขาก็ควรจะมีสิทธิ แต่มักถูกจำกัดสิทธิในการนิยาม) ความหมายของ “พื้นที่สาธารณะ” ตามแบบของพวกเขาเอง ซึ่งในความหมายดังกล่าว มีวิถีการดำรงชีวิตของพวกเขาผูกพันเป็นส่วนหนึ่งด้วย ความลักลั่นของวิธีนิยามความหมายดังกล่าว เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งบางครั้งมีความรุนแรงเป็นผลลัพธ์ติดตามมา (คือการที่สังคมมักมองว่า ที่อยู่ที่เหมาะสมของ “เด็กข้าง

ถนน" คือจับไปอยู่บ้านดัดสันดาน หรือสถานสงเคราะห์เพื่อไม่ให้ออกมา "เพ่นพ่าน" ช้างนอกในพื้นที่ "สาธารณะ" เหล่านั้นได้) มิติที่สอง คือการที่ "เด็กเร่ร่อน" มักถูกมองภาพว่าเป็นพวกมีพฤติกรรม ก้าวร้าว หยาบกระด้าง ปราศจากการขัดเกลาทางสังคม เป็นพวกมีแนวโน้มก่อปัญหาอาชญากรรม ผู้ศึกษามีได้ปฏิเสธความหมายของเด็กข้างถนนในมิตินี้ทั้งหมด เพียงแต่ได้พยายามทำความเข้าใจ ด้วย ถึงเงื่อนไขที่ผลักดันเด็ก ๆ เหล่านี้ ให้ต้องเข้ามาสู่ความหมายดังกล่าว และโดยที่ผู้ศึกษาก็ เห็นว่าวิธีนิยามเช่นนั้น มิได้ครอบคลุมความหมายทั้งหมดของ "เด็กข้างถนน" การมีส่วนได้เข้าไป สังเกต การใช้ชีวิตประจำวันของเด็กข้างถนนเหล่านั้น ทำให้พบว่าเด็ก ๆ ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากคนทั่วไป ที่จะต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสถานการณ์ที่หลากหลาย เพียงแต่สถานการณ์ของเด็ก ๆ มัก ผันแปรมากกว่าที่คนทั่ว ๆ ไปได้ประสบอยู่เป็นอันมาก เด็กข้างถนนอาจจำเป็นต้องแข็งแกร่ง ภาย ใต้สภาพชีวิตที่เผชิญกับอันตรายรอบตัว แต่ในขณะเดียวกันพวกเขาก็ยังสามารถแสดงตัวเป็น "เด็ก ดี" ได้ต่อหน้าครู เป็นคนมีจิตใจดีเมตตากรุณาต่อสัตว์ หรือเป็นเด็กที่น่าสงสารยอมออกไปขอทาน เป็นต้น มิติสุดท้ายที่ผู้เขียนพิจารณา คือวิธีที่สังคมปฏิบัติต่อเด็กข้างถนน ด้วยการจัดหาที่พักพิง ทางกายภาพ และปัจจัยในการดำรงชีวิตให้ตามสมควร โดยคิดว่าเป็นทางออกที่เหมาะสมและมี มนุษยธรรมมากที่สุดแล้ว โดยมีองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามารับหน้าที่ดังกล่าว ปรากฏ การณ์ที่ผู้ศึกษาพบในภาคสนามก็คือ สำหรับเด็กข้างถนนกลุ่มหนึ่งแล้ว พวกเขามีได้ให้คำหรือ ความสำคัญต่อความช่วยเหลือในลักษณะดังกล่าวเลย อันสืบเนื่องมาจากหลายปัจจัย อย่างเช่น การที่พวกเขาถูกกีดกันจากเด็ก "ขาใหญ่" ในองค์กร หรือการที่พวกเขาประสบความสำเร็จในการ ปรับตัวให้เข้ากับชีวิตริมถนน (ตามแบบที่เขานิยามเอง) อันนำไปสู่การสร้างควมหมายและคุณค่า ให้กับตัวเอง ซึ่งไม่สอดคล้องกับการใช้ชีวิตในองค์กรสงเคราะห์เหล่านั้น

ในที่สุดแล้วงานศึกษานี้ อาจไม่ได้นำไปสู่ข้อเสนอใด ๆ ที่เป็นรูปธรรมหรือเป็นสูตรสำเร็จ สำหรับการแก้ไขปัญหา "เด็กข้างถนน" ตรงกันข้ามงานชิ้นนี้กลับพยายามชี้ให้เห็นถึงมิติทางสังคม และวัฒนธรรม อันยุ่งเหยิงสลับซับซ้อนภายใต้ปัญหาดังกล่าว ซึ่งทำให้เห็นว่าการแก้ปัญหาเด็กข้าง ถนนไม่ใช่เรื่องง่าย และจะไม่อาจประสบความสำเร็จได้เลย ถ้าหากยังคงไม่เลิกแก้ปัญหา ด้วยการ ผลักดันเด็กให้ต้องกลายเป็น "คนขายขอบ" หรือ "คนพิเศษ" ซึ่งต้องการมาตรการปฏิบัติที่แปลกแยก ไปจากคน "ปกติธรรมดา" ในสังคม